

Мирко КОВАЧ

ДА ЛИ ТО У МЕНИ УМИРЕ ЉУБАВ

Сутрадан је режисер био постиђен због пијанства. Фока није хтео да говори с њим, а други нико није се усудио ни да помене како је био мортус-пијан, како се убљуван појавио у ходнику и почео да дозива Нивес, кучку, која ће морати једном с њим у кревет, макар силом. Ћутали смо о свему томе. Ако бих покушао да га пешнем само би ме крвнички погледао, а тада би му увек једно око заиграло иза диоптријског стакла, а друго се сузило, скоро ишчезло. Коначно, и сам сам се љутио кад ми се помене пијанство од претходног дана, па чак и кад би ме саговорник хвалио као симпатичног и угодног пијанца. Довољно се кајемо за грехе да би нас још неко морао подсећати на то.

Све разговоре пребацили смо на божићне празнике који су се ближили, а режисеру су већ радиле жлезде при помисли на Бадње вече и бакалар. О јелима није много знао, али о бакалару је знао све, чак и његов латински назив *Gadus morrhua*. Сушени бакалар (*stockfisch*) његова је омиљена риба; сам га није знао справљати, није никад ни покушао, али све финесе око начина припремања познавао је до у танчине и о томе волео сатима да разговора. Још кад би наишао на доброг саговорника и познаваоца било је то право надметање у вештини и знању од тога да се бакалар обавезно туче дрвеним маљем па до бенедиктинског начина спремања који је оскудан али најслађи. И кад год би се такав разговор повео, режисер би живнуо, размахао би се и занео толико да другог није слушао а сам није умео прекинути.

Понекад бих и ја заподенуо с њим разговор с бакалару; прихватао га је али с висока, надмено, вређајући моје скромно знање. Ако бих му се супротставио, онда не би поштедео ни моју нацију псујући нашу источну кухињу као примитивну и без маште. Говорио је да смо ми народ који не ужива у јелу, већ једе да би се наждао, док они, медитеранци и цивилизовани народи једу из задовољства. Њих јело чини сретним, а нас тупавим. У тим тренуцима постајао је прави шовиниста.

Са Србима се не расправља о бакалару — почео је да вређа. — Да је у питању шаран или штука, па хајде, слушао бих те, мада ми се на речну рибу повраћа. Пастрмка је као слама, једном сам је пробао. Штука је од блата, чисти муљ. А кечига смрди!

Тако је почела препирка, наставила се целим путем и прерасла у свађу, али не више гастрономску већ националну. То је потрајало све

док нисмо стигли у град који ће бити последња станица нашег путовања. Ту сам некада долазио с оцем, ту смо набављали чувене неретванске пијавице, после мађарских најлековитије. Град је за мене био као велики сајам, јер смо ту долазили само за пазарних дана, куповали јегуље и неретванске главатице, а понешто, као вуну или костријет, продавали на пијаци.

Сада смо, ту у близни, у месту Посредница, пронашли оно што смо тражили: пјаци, два реда кућа с обе стране, жупску цркву Св. Стјепана у самом зачељу пјаци. Рекли су нам да је звоник био оштећен 1970. године, на Бадњи дан, од грома. На заузимање дон Анте Кларића оштећена пирамида замењена је новом. Били смо задовољни и одлучили да снимање филма почне првог дана пролећа 1974. године. Фока је трљао руке и надао се да ће од општине испословати возни парк. Нивес је направила скице и предложила сценографске интервенције. Дакле, Бадње вече могли смо прославити упркос католичко-православних размирица између режисера и мене, могли смо се радовати као хришћани, уз вино и рибу, разглабати све могуће теме, од *теорије непрозрачности* коју је заступала Нивес па до педерастичке и секса омиљених режисерових разговора. Па ипак није испало тако. Све се свршило нагло и одједном, готово у пометњи. Разлог журби био је тај што је шофер донео вест да нигде у близини нема крчме у којој би се нашао бакалар за нашег Орсон Велса. Он је хитро донео одлуку да крену комбијем према Сплиту и да код *Шјорко* стигну на бакалар, а Нивес и ја остали смо да ноћним возом путујемо за Београд. На растанку је рекао:

— Извините, али Бадње вече за мене је светиња. И саветујем ти да поступиш исто овако кад дође Бадње вече у јануару. Јер то је исто вече само што се ми придржавамо једног календара, а ви другог. Ми нисмо католици и православни, већ грегоријанци и јулијанци!

— И како то да поступим? — упитам.

— Лепо! Да све оставиш! И пријатеље и посао и жену. И да се посветиш Бадњој вечери. Јер то је вече сваког хришћанина. То нас зближује упркос свих наших свађа. Разумеш. Између мене и тебе постоје само вербални дуели, а у ствари ми смо једно. Једно у Христу. Сједињени кроз залогаје. Свеједно да ли једемо бакалар или неку другу посну храну. Јер ми се свађамо да бисмо се волели у Христу. То је већа љубав од ове која се приказује свакодневно. То сам ти хтео рећи. А сад збогом! Остајте ми збогом! И сретни божићни празници. Не заборавите да пост није само у јелу већ и сексу. Према томе уздржиште се! — додао је на крају обраћајући се и мени и Нивес истовремено.

Узели смо своје кофере и остали ту на пјаци као двоје сиротих путника. Ту на тргу краља Томислава.

— Какав кретен! — рекла је Нивес.

— Па ипак ми је драг — рекао сам. — И поред свега!

Тада се појавио човек средњих година, можда ближе педесетим, али чврст, добро грађен, у излизаним фармеркама и џемперу са ролокрагном, просед, са сребрним увојцима изнад ушију. Како се појавио, знао сам да ће право на нас, јер ја сам мамац, мухоловка; тако је то одувек и спаса ми нема. Мени ђаво уређује сусрете, шаље свакојаке типове, одвлачи ме од радног стола, лепо каже: заједи писање, чека те вани једна наказа. Ђаво ме уводи у мрак, а онда ме наговори да се спанјам с

неком протухом; намести да ми побегне воз или авион и одмах ми ували каквог идиота. И то ми чини од кад знам за себе, и кад сам добар и зао.

Човек је пришао као стари познаник и рекао:

— Овде су вечери хладне. Хотела нема, крчме су полупразне. Сви се повукли у домове, чекају Бадње вече, као да ће заиста доћи. Знајући да немате где да поласка воза, ја вас позивам к себи. Одмах овде, иза некадашње општине је моја кућа. Ја сам овде рођен, и моји су преци овде рођени.

— Али, молим вас! Чему то?

— Немојте да се објашњавамо. Какав бих ја био човек ако бих дозволио да ово девојче дршће на зими. А кад дође време, ја ћу вас одвести на станицу.

— Позивате ли свакога ко прође овуда? — упитах.

— Не позивам свакога. Има људи којима не бих дао чашу воде.

Узео је њен кофер и кренуо испред нас. Увео нас је у лепо уређену стару кућу, намештену једноставно, али бираним стварима. Била је то права медитеранска кућа за каквом Нивес лудује. Одмах је почела усхићено; то жене знају много боље од нас. Дивила се свему, баш свему, а онда се нагло окренула према домаћину и упитала:

— Смем ли знати шта сте по занимању?

— Ништа! — узвратио је суво.

То није спречило Нивес да настави одушевљено:

— У овој кући бих могла живети!

— Овој кући жена није потребна — изговорио је.

— Зашто тако? — упитала је Нивес помало обесхрабрена држањем домаћина.

— Јесте ли удати?

— Била сам.

— И ја сам био ожењен. Али то је судбина растурила!

— Па то није разлог да мрзите жене! — рекла је Нивес.

— Ко каже да их мрзим! — по први пут се осмехнуо, а онда нас је почастио ракијом нагласивши да је домаћа.

Очекивао сам да ће почети с причом како то он производи; свега десетак литара за себе, а нуди је само драгим гостима. Али он је био уздржан, отмен човек. Пошто смо испили по чашицу и похвалили ракију, упитах:

— Па како овде живите?

Погледао ме проничиво зажмиравши на једно око.

— То сте питали тек-тако! Вас не занима како живим. И не видим шта бисте добили ако вам одговорим. Па ипак ћу вам рећи: погађа ме самоћа. А с мештанима немам никакав однос. Овде живим од шездесет шесте. Те године умрла ми је мајка. Оца су ми заклали 26. јуна четрдесет прве. Ту близу, где је сада творница пића. Ту су некада биле велике тополе, место се и звало *Тойола*. Та клања трајала су два или три дана до касно навече. Али да не причамо о томе. Чујем да спремате неки филм? А о чему?

— О једном злочинцу — рекох.

— Одавде? Из овог краја? Ако хоћете да знате, у овом крају највећи злочинац била је једна жена. Облацила се као Госпа, а кад врши посао, пребацивала је вео преко главе. Појављивала се и ноћу, увек у пратњи усташа. Па јесте ли улазили у цркву, унутра?

— Не, нисмо имали потребе.

— Та црква има своју историју и причу са звонима. Свака црква има неко своје срање. Мучну историју. Своје мучнике. Црква ми је одвратно место. Било која. Она све чини да вас заплаши смрћу, а онда вас теши и то наплаћује. Не знам какве сцене имате у цркви?

— Сцену венчања. И сцену кад се причешћује један усташки злочинац.

— Хоће ли вам то дозволити?

— Не видим разлога да не дозволе.

— Ако је истина неће. Не могу да прогутају сопствену историју. Иако сам одавде, у ту цркву сам ушао само једном. Педесет и неке. Халсили су једног католичког попа.

— Ви сте били умешани у то хапшење? — упитала је Нивес.

— Да. После је осуђен на смрт. А његова сестра постала је моја жена. Једина жена коју сам икад волео. Шездесет шесте отпуштен сам из службе. Мајка ми је умрла, а та драга жена, лепа као богиња, напустила ме. Шта сам све подузимао да је пронађем и вратим, али без успеха. Нада ме још није оставила, још се нисам помирио са тим губитком. Исте године мој старији брат, поморац, погинуо је на једном израелском броду. Његова двадесетогодишња кћерка Сузана, студентика архитектуре, убила се. Хицем у срце, из мог пиштоља. То ми је тешко пало. убила се овде где смо ми сад. За кратко време изгубио сам много. Па кад се то све деси у толиком размаку и све се то преживи, онда је човек мазга. Отада сам се овде савио, живим калуђерски. Ту ми је суђено да крепам, то може бити већ сутра. А сад, желим да останете са мном на вечери.

— То никако. Хвала вам — рекла је Нивес.

— Цео дан сам спремао. И колаче сам правио. Не знам јесу ли успели, ту немам искуство. А и миксер ми није најбољи.

— Што сте то радили? — упитала је Нивес.

— Због вас.

Онда је донео две свеће, два тањира и есцајг за двоје. Хтео сам да кажем да сам и ја овде, такође гладан, али сам пустио да видим како ће се ствари одвијати.

— Зашто због мене? — упитла је Нивес док је домаћин припаљивао свеће.

— Хтео сам да вас лепо дочекам — одговорио је.

— Па ви мене први пут видите!

Погледао ју је искоса, осмехнуо се загонетно, као да је хтео да каже: то ви мислите да вас први пут видим. Био је над нама, у неком другом свету, као човек који поседује тајну а не може да је саопшти. Његов израз лица говорио је: оно што ја знам, за вас је недоступно, цуро. Вас познаје моја визија. Нивес га је ђаволски поганим језиком дочекала:

— Да ви не мислите како се вратила ваша мртва жена?

— Она није мртва! — подвикнуо је, а усне су нападно почеле да му дртхе.

Схватио сам да од вечере неће бити ништа, а глад ме потмуло цепала. Попио сам још једну ракију. Пошто се прибрао и смирио, домаћин се окренуо према мени.

— Ова девојка је охоло, а у мени је покренула нешто што нисам у стању да одгонетнем. Имате ли ви неко објашњење? — обратио ми се.

— Можда је она отеловљење идеје о повратку — рекох учено, као књижевник.

— Можда. Можда сте у праву.

— Јер мој омиљени писац вели да ће се ипак, након свега, вратити онај који није намеравао да се врати.

— То је лепо речено. И тачно. Ја у то верујем.

— А сад бисмо могли да кренемо. Наш воз ускоро полази — рекла је Нивес и устала.

— Станица вам је близу. Можете пешице. Десетак минута одавде, не више — рекао је домаћин ослоњен на довратак и спреман да нас испрати.

Посматрао нас је како узимамо своје кофере. Нивес се није ни поздравила с њим, а ја сам се превише захваљивао и непотребно био љубазан. На расстанку се обратио Нивес:

— Од њеног одласка нисам био ни са једном женом. Ви сте прва коју сам пожелело!

— Жао ми је што не могу да узвратим истом жељом — рекла је Нивес цинично.

Вани је било хладно; из наших ноздрва и уста избијала је пара. Чедљад су већ у домовима, чује се добродошлица оним који уносе бадњаке. Обновљају се слике детињства кад матер засипа пшеницом свог лечака, а он се радује и ваља у слами крај огњишта. Чује се продоран глас: „Добро вам дошло Бадње вече и сутрашње свето Порођење!“ Док корачамо гладни, свуда се износи посна меза и ракија, сви се, осим нас двоје, окрепљују и спремају за поноћку. Чисте ли се оруђа за пуцање, убацују ли се патроне у двоцевке? Хоће ли нас одавде испратити хицима?

Стигли смо на воз у последњи час. У вагон-бифеу појели смо сендвиче и попили седам деци жилавке.

— Ипак је тај човек нека несрећа — рекла је Нивес.

Путовали смо спаваћим колима, у истом купеу. Немојте мислити да нисам наговарао Нивес и да нисам наваљивао.

— Да спавамо на једном лежају — предложио сам.

— Зашто бисмо спавали на једном лежају кад плаћамо два — рекла је Нивес.

Дуго смо разговарали о многим идиотима које смо упознали, да бисмо на крају закључили да су сви идиоти осим нас двоје. Једно време Нивес је наставила да чита Бернаносоа, а ја дневну штампу. Рекла је да жели да ми прочита један пасус. Саслушао сам је. Нивес је читала лепо, са осећањем, дрхтећим гласом:

— *Требало би говорићи о себи с неумољивом стројошћу. Али већ при првоме најору да хладно промајтрамо сами себе проваљује самилост, њежност и ошћинство сваке жене у најбољем њихову душе и долази жеља за плакањем. Зашто? Одакле?*

После смо обоје ућутали, а онда угасили светло. Дуго нисам могао да заспим. Њено присуство на горњем лежају узбуђивало ме. Излудећу Нивес, хтео сам да викнем, али уљудност и обзир бејаху моје кочнице. И нисам навикао да се набацујем, штавише увек сам чекао иницијативу жене. А Нивес је била мртва-хладна, или се, ђубре уздржавала. У сваком случају њено присуство чинило ме сретним, дез обзира на све, а путовање с њом било је угодно и пријатно. Чуо сам је како дише и спава као божићно јање. Ујутро ме пробудила тако што је озго бацила јабуку на мо-

је узглавље. То је по старом божићном обичају био знак љубави, али и пријатељства. Кад сам јој то рекао, весело је узвратила:

— Па ја тебе волим!

Други дан Божића (Св. Стјепан) био је мој рођендан. Нисам имао с ким да прославим. И ја сам као онај сеоски жупник мрзео властиту самоћу и питао се *да ли ћо у мени умире љубав?**

* Из књиге „Небески заручници“ коју ће БИГЗ објавити 1987.